

סדר שמות

המדה/הערך	המקור	פרק ופסוק	הרחבה/הערות
יראת אלוקים	"ותיראן המילדות את האלוקים ולא עשו כאשר דבר אליהן מלך מצרים וכו'"	א': י"ז	אזכור דוגמאות מספר בראשית למושג "יראת אלוקים" ונסוח הגדרה משותפת לכל המקורות האלה.
אהבת ישראל	"ויגדל משה ויצא אל אחיו וירא בסבלותם" - רש"י : "נתן עיניו וליבו להיות מיצר עליהם" (עפ"י חז"ל בשמו"ר ג', כ"ז)	ב': י"א	דאגה לשלומו של הזולת היא הביטוי הגדול לאהבת ישראל.
רדיפת צדק ----- עשיית דין ברשע	"...וירא איש מצרי מכה איש עברי מאחיו... ויך את המצרי"	ב': י"א-י"ב	שני ערכים שבאים כאחד.
תוכחה מגולה	"ויצא ביום השני והנה שני אנשים עברים נצים ויאמר לרשע למה תכה רעך"	ב': י"ג	
עזרה לעשוקים	"ויבואו הרועים ויגרשום ויקם משה ויושען..." - ספורנו : "קם להושיע את העשוקים מיד עושקיהם"	ב': י"ז	
גמילות חסד ----- הכרת טובה	"ויאמר אל בנותיו ואיו... קראן לו ויאכל לחם" - ספורנו : "מאחר שהוא אורח ואיש חסד, היה לכן לגמול עמו חסד הכנסת אורחים"	ב': כ'	
ענוה (של משה - סירובו לקבל את תפקיד השליחות)	"לא איש דברים אנוכי וכו'" - רש"י : "וכל זה שלא היה רוצה ליטול גדולה על אהרון אחיו שהיה גדול הימנו ונביא היה" "שלח נא ביד תשלח" - חזקוני : "כשראה משה שלא הועילו לו דבריו ואמתלותיו הכתובות למעלה, גילה הדבר שאין רצונו לעשות השליחות שלא רצה ליטול גדולה בפני אחיו"	ד': י', י"ג	סירובו זה של משה חוזר כמה פעמים בלשון שונה.
אהבת אחים (שמחת אהרון בפגשו את משה)	"ויאמר הלא אהרון אחיך... הנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמח בלבבו" - רמב"ן : "ולא יקנא בך למעלתך (בגלל מעלתך) על השליחות הנכבדת הזאת" רש"י : "לא כשאתה סבור שיהא מקפיד עליך שאתה עולה לגדולה"	ד': י"ד	עיין להלן פסוק כ"ז

	חזקוני : "וראך ושמה בלבו שזכית לנבואה ולא יקנא בך"		
המדה/הערך	המקור	פרק ופסוק	
הרחבה/ הערות			
*קיום הבטחה	"ויאמר ה' אל אהרון לך לקראת משה" - רשב"ם : "לקיים מה שאמר לו (למשה) הקב"ה וגם הנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמה בלבו"	ד': כ"ז	
אהבת אחים (גילוי חיבה מאהרון למשה)	"וילך ויפגשו... וישק לו" - רמב"ן : "אהרון נשק למשה, כי משה העניו נהג כבוד באחי הגדול , ולכן לא אמר וישקו איש לאחי"	ד': כ"ז	
אהבת ישראל (דאגה לסבלם של ישראל)	"ויבואו שוטרי בניי ויצעקו אל פרעה לאמר..." "ויראו שוטרי בניי אותם ברע לאמר... ויפגעו את משה ואת אהרון... ויאמרו אליהם ירא ה' עליכם וישפוט וכו'"	ה': ט"ו-ט"ז, י"ט-כ"א	
	למרות שזה לא היה תפקידם מטעם פרעה.		

* מדה המיוחסת לקב"ה.

סדר וארא

המדה/הערך	המקור	פרק ופסוק	
הרחבה/ הערות			
*קיום הבטחה	"וגם הקימותי את בריתי אתם וכו'" - רש"י : "...הרי שנדרתי ולא קיימתני" ומוסיף " שפתי חכמים ": "...למה	ו': ד'	
ודאי שהקב"ה מקיים הבטחה, אלא שגילוי דבר זה בכתוב במפורש, נועד להעביר לנו מסר של מדת			

<p>חשיבות קיום הבטחה.</p>	<p>שלחתיך: משום שעדיין לא קיימתי, הוכרתי לשלוח אותך כדי לקיים דברי לאבות הראשונים".</p>		
<p>עיינ עוד בראשית ל': ו'</p>	<p>"וגם אני שמעתי את נאקת בני... ואזכור את בריתי" – ספורנו: "...ובזה (בתפילה) נעשו ראויים שאזכור להם בריתי כעניין "וירא בצר להם בשמעו את רנתם, ויזכור להם בריתו" (תהילים ק"ו, מ"ד-מ"ה) "</p>	<p>ו': ה'</p>	<p>כוחה של תפילה</p>
<p>המיוחד בכך הוא שהזהירות היא כלפי דומם. מצאנו בכמה מקומות שהכתוב מיחס "רגש" לדומם, כגון "אשר לא תגלה ערותך עליו" (על- המזבח) וכן "כי חרבך הנפת עליה" (שמות כ': כ"ב-כ"ג) וכן ח': "יב במכת הכינים</p>	<p>"ויאמר ה' אל משה אמור אל אהרון קח מטך ונטה ידך על מימי מצרים וכו'" - רש"י: "לפי שהגן היאור על משה כשנשלך לתוכו, לא לקה על ידו לא בדם ולא בצפרדעים, ולקה על ידי אהרון"</p>	<p>ז': י"ט</p>	<p>כפיות טובה (הזהרות משה ממנה)</p>
<p>הרחבה/ הערות</p>	<p>המקור פרק ופסוק</p>		<p>המדה/הערך</p>
<p>על שאלה נוספת שמעלה הרמב"ן, שאלת ידיעה ובחירה, "לא אמר קודם המכות ואני אחזק את לבו ולא ישלח את העם (ד'): כ"א), עונה הוא "ידיע למשה העת" כלומר אין סתירה בין ידיעה לבחירה. הרמב"ם בהלכות תשובה מתייחס לעניין וקובע באופן ברור כי לא יוכל האדם להבין את מהות עניין זה.</p>	<p>"ואני אקשה את לב פרעה" - רמב"ן: "...ישאלו הכל (רמב"ם, אבן עזרא ועוד), אם ה' הקשה את לבו - מה פשעו? ויש בו שני טעמים ושניהם אמת: האחד, כי פרעה ברשעו אשר עשה לישראל רעות גדולות חנם (כי פרעה וסיעתו מרו בבחינתם, בלי הכרח, וחמסו הגרים אשר היו בתוכם והעלו עליהם עול גמור - רמב"ם ב"שמונה פרקים"), נתחייב למנוע ממנו דרכי תשובה, כאשר באו בזה פסוקים רבים בתורה ובכתובים, ולפי מעשיו הראשונים נדון. והטעם השני כי היו חצי (חמש) המכות עליו בפשעו, כי לא נאמר בהן רק ויחזק לב פרעה, ויכבד פרעה את לבו, הנה לא רצה לשלחם לכבוד ה', אבל כאשר גברו המכות עליו ונלאה לסבול אותם, רך לבו והיה</p>	<p>ז': ג'</p>	<p>*קשיות העורף – הכבדת הלב</p>

	ממלך (חושב) לשלחם... ואז הקשה ה' את רוחו ואמץ את לבבו למען ספר שמו..."		
--	---	--	--

סדר בשלח

המדה/הערך	המקור	הרחבה/ הערות
חסד של אמת (עם המת)	פרק ופסוק "ויג: י"ט "ויקח משה את עצמות יוסף עמו כי השבע השביע וכו'" – למרות שיכל להטיל מצוה זו על אחרים – עשה זאת בעצמו.	
"השנאה מקלקלת את השורה"	"ויאסר את רכבו" - רש"י : "הוא עצמו אסר". מוסיף חזקוני : "מכאן שהשנאה מקלקלת (את) השורה"	ולחפך - "אהבה מקלקלת את השורה" - למדנו מאברהם אבינו בעקדת יצחק: "וישכם אברהם בבוקר ויחבש את חמורו" - רש"י : "הוא בעצמו, ולא צוה לאחד מעבדיו שהאהבה מקלקלת את השורה"
כוחה של תפילה	"וישאו בניי את עיניהם והנה מצרים נוסע אחריהם... ויצעקו בניי אל ה'"	אזכור מוכר ממזמור ק"ז בתהילים "ויצעקו אל ה' בצר להם"
אמונה (חינוך לאמונה, גילוי אמונה)	"ויאמר משה אל העם אל תיראו התיצבו וראו את ישועת ה' וכו'" " יירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים ויראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה..." (תרגום אונקלוס: והימינו... ובנביאות משה עבדיה)	הרחבת ההסבר על המצוקה המיוחדת שבה היו נתונים ועל גודל האמונה הנדרשת לעת כזאת וכן על השגת המטרה - "ויאמינו בה' ובמשה עבדיו".
המדה/הערך	המקור	הרחבה/ הערות
שירה (הבעת תודה על נס גדול)	פרק ופסוק "אז ישיר וכו'" - שירת הגברים. "ותקח מרים וכו'" - שירת הנשים.	אזכור חטאו של חזקיהו מלך יהודה שלא אמר שירה לאחר מפלת סנחריב (יראוי היה להיות משיח").
חינוך (להתנהגות ציבורית במדבר)	"שם שם לו חק ומשפט ושם נסהו" - רמב"ן : "כאשר החלו לבוא במדבר הגדול והנורא וצמאון אשר אין מים, שם להם	ט"ו: א"י-י"ט ט"ו: כ"ב-א
ט"ו: כ"ה		

<p>כבר לאחר התלונה הראשונה על כללי ההתנהגות הנכונים. (ב הדרכה זו מתייחסת לעמידה בתנאי המדבר בתחומי: כלכלה, יחסים בין אדם לחברו, צנעת הפרט.</p>	<p>במחייבתם וצרכיהם מנהגים אשר ינהגו בהם עד בואם אל ארץ נושבת, כי המנהג יקרא "חק" ... ויקרא "משפט" בהיותו משוער כהוגן ... או שייסרם בחקי המדבר, לסבול הרעב והצמא, לקרוא בהם אל ה', לא דרך תלונה. ומשפטים שיחיו בהם לאהוב איש את רעהו וכו'"</p>		
<p>עין רמב"ן ט"ו: כ"ה</p>	<p>"...הנני ממטיר לכם לחם מן השמים... למען אנסנו וכו'" - רמב"ן: "כמו שאמר המאכילך מן במדבר אשר לא ידעון אבותיך... ולמען נסותך... לנסותם ולהיטיב להם באחרונה שיאמינו בו לעולם"</p>	<p>ט"ז: ד'</p>	<p>חינוך (לאמונה)</p>
<p>הרחבה/ הערות</p>	<p>המקור</p>	<p>פרק ופסוק</p>	<p>המדה/הערך</p>
	<p>"...ונחנו מה כי תלינו עלינו" - רמב"ן: "אבל הוא כמו מה אנוש כי תזכרנו (תהילים ח': ה')... וזאת דרך ענוה, כי מה אנחנו שתליתם עלינו שהוצאנו אתכם מארץ מצרים, הן אנחנו אין ופעלנו הבל, ולא עלינו תלונותיכם כי על ה', הוא המוציא אתכם מארץ מצרים, לא אנחנו."</p>	<p>ט"ז: ז'-ח'</p>	<p>ענוה (של מנהיגים)</p>
<p><u>מעט</u> אנשים לא שמעו אל משה (אבן עזרא)</p>	<p>"ויאמר משה אליהם איש אל יותר ממנו... ולא שמעו אל משה וייתירו... וירום תולעים ויבאש ויקצוף עליהם משה"</p>	<p>ט"ז: ז'-ט-כ'</p>	<p>אמונה (במבחן) – א'</p>

המדה/הערך	המקור פרק ופסוק	הרחבה/ הערות
זונה (במבחן) – ב'	ט"ז : כ"ב-כ"ז <p>"ויהי ביום הששי לקטו לחם משנה שני העומר לאחד ויבואו... ויגידו למשה, ויאמר אליהם הוא אשר דבר ה' שבתון שבת קודש לה' מחר... ואת כל העודף הניחו לכם למשמרת עד הבוקר... ולא הבאיש ורמה לא היתה בו וכו'" -</p> <p>רמב"ן: "ובבקר כאשר ראו שלא הבאיש באו לפניו כי לא רצו לאכול ממנו מיום אל יום אע"פ שהתיר להם להניחו עד הבוקר ובבוקר התיר להם "אכלוהו היום" הנה בלבד "כי שבת היום לה', היום לא תמצאהו בשדה".</p> <p>ובכ"ז היו גם קטני אמנה שיצאו ללקוט "כי לא נאמנה את אל רוחם" (ספורנו) "וזה היה חלול שבת בלי ספק אם היו מלקטים הדבר ממקום גידולו" (שם)</p>	בני ישראל (רובם הגדול) היו נאמנים לצווי משה וזהירים ביותר לכן, למרות צווה אותם להשאיר מן לבוקר, לא אכלו ממנו עד שקבלו היתר (והסבר) ממשה. עיי' לעיל פסוקים י"ט-כ' וכן יש להזכיר עניין אשת לוט שהביטה אחריה בהפיכת סדום ולא שמעה לצווי "אל תביט אחריך" ונהפכה לנציב מלח (בראשית י"ט : י"ז, כ"ו)
זונה (אות לדורות)	ט"ז : ל"ב-ל"ד <p>"ויאמר משה זה הדבר אשר צוה ה' מלוא העומר ממנו למשמרת לדורותיכם למען יראו את הלחם אשר האכלתי אתכם במדבר וכו'... ויניחהו אהרון לפני העדות למשמרת"</p>	בלימוד שני של התורה (חזרה) להזכיר כאן את צווי ה' להניח את מטה אהרון שפרח בצד ארון העדות "למשמרת לאות לבני מרי" (במדבר י"ז : כ"ה)

סדר יתרו

המדה/הערך	המקור פרק ופסוק	הרחבה/ הערות
דת טובה את שם (על ם חסד)	י"ח : ג'ד' <p>"...אשר שם האחד גרשם... ושם האחד אליעזר וכו'" -</p> <p>רמב"ן: "ובכאן רצה להזכיר החסד שעשה הקדוש ברוך הוא</p>	אזכור שמות שונים שניתנו על שם אירוע

<p>או נתינת תודה : שת - "שת לי אלוקים זרע אחר תחת הבל כי הרגו קיין" (בראשית ד': כ"ה)</p>	<p>למשה שהיה גר בארץ נוכריה ונותן שם הודאה לשם שהצילו מחרב פרעה בברחו וכו'"</p>		
	<p>"ויאמר אל משה אני חותנך יתרו בא אליך" - ספורנו : הקדים להודיעו דרך מוסר למען יוכל להכין מקום לשיבתם, כאמרם ז"ל : "אל תכנס לביתך פתאום, כל שכן לביית חברך".</p>	<p>י"ח : ו'</p>	<p>ג האורח על בואו</p>
	<p>"ויצא משה לקראת חותנו" – ספורנו : לא חדל בשביל לקדם פני מי ששילם עמו טובה בעת צר לו, כענין "ואת מאמר מרדכי אסתר עושה" וכו' ובענין יוסף עם אחיו במלכו.</p>	<p>י"ח : ז'</p>	<p>וד חותן</p>
	<p>"עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלוהים כי בדבר אשר זדו עליהם" - ספורנו : כי הציל את העם באותו הדבר עצמו אשר זדו המצרים עליהם של ישראל... וזה היה שהרג בכוריהם כמו שהרגו המצרים כל הבן הילוד לישראל... ובזה הורה גדולתו על כל האלוהים כי לא חשבה שום אומה שיוכל שום אחד מאלהיהם שרי מעלה לשלם מדה כנגד מדה בכל דבר וכו'.</p>	<p>י"ח : י"א</p>	<p>כנגד מדה</p>
<p>הרחבה/ הערות</p>	<p>המקור פרק ופסוק</p>		<p>ה/הערך</p>
<p>הקרבת קרבן כהבעת תודה ידועה עוד מנח שהקריב מכל הבהמות הטהורות בצאתו מן התבה (בראשית ח': כ') וגם אצל האבות. וכן אצל קין והבל, ד': ג'-ד' (עיי"ש)</p>	<p>"ויקח יתרו חותן משה עולה וזבחים לאלוקים" - חזקוני : על שמחת הטובה שעשה הקב"ה לישראל.</p>	<p>י"ח : י"ב</p>	<p>תודה (יתרו ריב לה')</p>
<p>בחזרה על התורה (לימוד שני) יש להזכיר את המקור למצות תוכחה: "הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא" (ויקרא</p>	<p>"וירא חותן משה את כל אשר הוא עושה לעם ויאמר מה הדבר הזה... מדוע אתה יושב לבדך... – "חזקוני : לא הוכיחו על שהיה יושב והם עומדים... גם לא היה ליתרו להוכיח איש גדול כמשה... אלא הכי קאמר: מה דעתך לעשות שאתה יושב ודן לבדך וכו'. (עיינ גם ראב"ע הארוך בביאור המלה "מדוע")</p>	<p>י"ח : י"ד</p>	<p>זה (תוכחה ת של אוהב)</p>

י"ט: י"ז			
	<p>"אנשי חיל, יראי אלוקים, אנשי אמת, שונאי בצע": "אנשי חיל" – אנשי כח וזריזות. "שונאי בצע" - שונאי ממון (רמב"ן): אנשי אמת שונאי בצע: "אוהבים האמת ושונאים העושק"</p>	י"ח: כ"א	ת השופט
הרחבה/ הערכה	המקור	פרק ופסוק	ה/הערך
<p>בלימוד שני (חזרה) - זהו סעיף נוסף באישיותו של משה (במיוחד בהקשר ל"והאיש משה עניו מאוד" - במדבר י"ב: ג)</p>	<p>"וישלח משה את חותנו" – חזקוני: לשון לוויה - נהג בו כבוד אורח למרות מעמדו כמנהיג העם.</p>	י"ח: כ"ז	<p>(של משה היג בלוותו אורחו)</p>
<p>בלימוד שני של התורה (חזרה) יש להוסיף את ההקבלה של דרגת נבואת משה לשאר הנביאים עפ"י הספרנו: שאר נביאים - במראה ובחלום. משה (וישראל במעמד הר סיני בלבד) "פנים אל פנים" בערנות מלאה של כל החושים.</p>	<p>"הנה אנוכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם כך יאמינו לעולם" – ספורנו: "יאמינו אפשרות נבואתך שתהיה פנים אל פנים, כי אמנם אדבר (גם) עמהם פנים בפנים וכו'".</p>	י"ט: ט'	<p>ה נבואת - אחד מ"ג יקרים)</p>
<p>פרשת הגמול במקרא ארוכה ורחבה היא וזהי רק אחת ההזדמנויות להתייחס אליהן בוהירות רבה!</p>	<p>"...פוקד עוון אבות על בנים ועל שלשים ועל רבעים לשונאי" - חזקוני: "ולא משום שאהיה נפרע מן הבן עוונותיו של אב, כי איש בחטאו ימות (מלכים ב' י"ד: ו'), אלא כך היא המדה: אדם חוטא - הקב"ה ממתין לו כל ימיו אם ישוב, וכן בבנו ובבן בנו, אבל הרביעי, אם הוא עומד ברשת אבותיו, הקב"ה טורדו מן העולם (בעוונותיו של עצמו - "בכור שור")."</p>	כ': ד'	ת דור רביעי
הרחבה/ הערכה		המקור פרק ופסוק	

	<p>"ועושה חסד לאלפים לאוהבי ולשומרי מצוותי" -</p> <p>ראב"ע הארוך : "אוהבי - הם החסידים, ולשומרי מצוותי, הם הצדיקים"</p>	כ"י ה'	יש של מצוות לפי דור!
<p>חשיבותו המיוחדת של החסבר היא בהיות מצווה זו <u>רגשית</u>. בהקשר לכך, יש להזכיר מצוות רגשיות אחרות כאהבת ישראל.</p>	<p>"לא תחמוד בית רעך, לא תחמוד אשת רעך וכו'" -</p> <p>ראב"ע הארוך : "איך יהיה אדם שלא יחמוד דבר יפה בלבו, כל מה שהוא נחמד למראה עיניו? ועתה אתן לך משל. דע, כי איש כפרי שיש לו דעה נכונה, והוא ראה בת מלך שהיא יפה, לא יחמוד אותה בלבו... כי ידע שזה לא יתכן... ואחר שידע שאשת רעהו אסרה השם לו, יותר היא נשגבה בעיניו מבת מלך בלב הכפרי, על כן הוא ישמח בחלקו ולא ישים לבו לחמוד ולהתאוות דבר שאינו שלו"</p>	כ"י י"ג	"תחמוד" (בר רעיוני)
<p>"נסות אתכם" - רמב"ן : "לגדל אתכם... נסות - לשם הרמה וגדולה"</p>	<p>"כי לבעבור נסות אתכם בא האלוקים ובעבור תהיה יראתו על פניכם וכו'" -</p> <p>רמב"ן : "בראותכם כי הוא לבדו האלוקים בשמים ובארץ ותיראון ממנו יראה גדולה."</p>	כ"י ט"ז	יראת ה'
	<p>"ואם מזבח אבנים תעשה לי לא תבנה אתהן גזית וכו'" -</p> <p>רש"י : "...ומה אבנים שאינם רואות ולא שומעות ולא מדברות, על ידי שמטילות שלום, אמרה תורה: לא תניף עליהם ברזל, המטיל (העושה) שלום בין... אדם לחברו, על אחת כמה וכמה וכו'"</p> <p>"ולא תעלה במעלות על מזבחי אשר לא תגלה ערותך עליו" - רש"י : "...והרי דברים קל וחומר, ומה אבנים הללו, שאין בהם דעת להקפיד על בזיון, אמרה תורה: הואיל ויש בהם צורך לא תנהג בהם מנהג בזיון, חברך שהוא בדמות יוצרך ומקפיד על בזיונו, על אחת כמה וכמה.</p>	כ"י כ"א-כ"ג	ד למידות (הדומם)

סדר משפטים

מדה/הערך	פרק ופסוק	המקור	הרחבה/הערות
משפט אחד (גם לכהן בעבודתו)	כ"א: י"ד	"וכי יזיד איש... להרגו בערמה - מעם מזבחי תקחנו למות " - ראב"ע הקצר : "...אפילו שינוס אלי להמלט, קחוהו מעל מזבחי וימות. וזה הפך הפסוק הראשון, כי בעבור שהי' אינה לידו, שם לו מקום לנוס שם. וההורג בזדון אין לו מקום לנוס, כי ממקום קדוש ילקח למות. ... גם יש לו טעם אחר, אם היה ההורג אפילו כהן, שהוא מקריב זבח לפני, לא יונח בעבור שישימש לפני."	בהקשר לשוויון המשפט בפני כל אדם, יש להזכיר מצוות אחרות המתייחסות לשופטים כגון: "לא תהדר פני גדולי" (ויקרא י"ט: ט"ז)

<p>לפי רמת התלמידים, יש להרחיב ולהדגים בעבירות מסוימות ועושים הניתנים עליהם בהתאם לרמת חומרתן.</p>	<p>"ומכה אביו ואמו - מות יומת" "ומקלל אביו ואמו - מות יומת" רמב"ן: "...והחמיר במיתת המקלל יותר ממיתת המכה מפני שחטא הקללה מצוי יותר, שהכסיל כאשר יגעוס והתקצף וקילל במלכו ובאביו ואמו תמיד כל היום, והעבירה כפי מציאותה תמיד צריכה יסור גדול, או מפני שיש בקללה חטא גדול יותר שהיא בהזכרת ה' (והוסיף במורה נבוכים ג': מ"א, שהדבר שהוא נמצא יותר ראוי שימנע בעונש חזק)</p>	<p>כ"א: ט"ו, י"ז</p>	<p>עונש חמור (על באת בן את אביו או אמו)</p>
	<p>"וגונב איש ומכרו ונמצא ידיו - מות יומת" רמב"ן: "והגאון רב סעדיה אמר כי הכניס דבר הגונב איש ביניהן (בין "מכה" ל"מקלל"), בעבור כי על הרוב הגנבים הם קטנים ויגדלו במקום אחר ולא יכירו אבותם ויבא (ניתכן) שיכוס ויקללם ולכן ראוי להעניש הגנב במיתה כהם, כי העונש הוא עליו.</p>	<p>כ"א: ט"ז</p>	<p>עונש חמור (לגונב איש ומכרו)</p>
<p>הרחבה/ הערות</p>	<p>המקור</p>	<p>פרק ופסוק</p>	<p>המדה/הערך</p>
<p>התורה השווה כבוד אב ואם לכבוד הקב"ה - שנאמר א-להים לא תקלל (להלן כ"ב: כ"ז ועיין רמב"ן ורש"י שם)</p>	<p>"ומקלל אביו ואמו - מות יומת"</p>	<p>כ"א: י"ז</p>	<p>עונש חמור (על באת בן את אביו או אמו)</p>
	<p>"וכי יריבון אנשים והכה איש את רעהו... ולא ימות וכו'" - רשב"ם (וחזקוני): "אם ימות אפילו לזמן מרובה - מות יומת מכהו".</p>	<p>כ"א: י"ח</p>	<p>עונש חמור (גם על נוצאה מאוחרת של מעשה)</p>
	<p>רש"י: סימא עין חברו נותן לו דמי עינו כמה שפחתו דמיו למכור בשוק וכן כולם ולא נטילת אבר ממש". ולמה לא כתבה התורה במפורש לשלם ממון? - ראב"ע הארוך: "והנה יהיה פרוש עין תחת עין: ראוי להיותו עינו תחת עינו (ממש) אם לא יתן כפרו (תשלום ממון)!"</p>	<p>כ"א: כ"ד</p>	<p>עין תחת עין וכו'" חומרת העברה</p>

	<p>"וכי יכה איש את עין עבדו... ושיחתה – לחפשי ישלחנו תחת עינו" – ראב"ע הארוך : "ציוה השם שיצא העבד חופשי תחת עינו או שינו שלא יהא אדוניו אכזרי שיכנו מכה נמצאה ; כי אם ישחת עינו, או אפילו שינו - יצא מרשותו חופשי ויאבד ממונו."</p>	<p>כ"א : כ"ו</p>	<p>לטון מוגבל של אדון</p>
<p>הרחבה/ הערות</p>	<p>המקור</p>	<p>פרק ופסוק</p>	<p>מדה/הערך</p>
<p>בלימוד שני - שילוב מידת הרחמים במידת הדין ידועה לנו כבר מבריאת העולם ("...ביום ברא ה' אלוקים ארץ ושמים") ומאז - בהרבה דוגמאות.</p>	<p>"כי יגנוב איש שור או שה... חמשה בקר ישלם תחת השור וארבע צאן תחת השה" – רש"י : אמר ריב"ז : חס המקום על כבודן של בריות, שור שהולך ברגליו ולא נתבזה בו הגנב לנשאו על כתפו - משלם חמשה, שה שנשאו על כתפו - משלם ארבעה הואיל ונתבזה בו"</p>	<p>כ"א : ל"ז</p>	<p>חמים בדין</p>
<p>וכן פירש ראב"ע הקצר.</p>	<p>"כל אלמנה ויתום לא תענון, אם ענה תענה אותו... וחרה אפי והרגתי אתכם בחרב וכו'" - חזקוני : מצוה זו כתובה בלשון רבים, מה שאין כן בכל הדינים הכתובים בפרשה זו, לפי שכולם פושעים בס, אפילו אותם שאינו מקניטו שהרי הם רואין עלבונם ואינם מוחים ולכך הזכיר העונש בלשון רבים - "וחרה אפי והרגתי אתכם וכו'"</p>	<p>כ"ב : כ"א-כ"ג</p>	<p>עונש חמור (עונש חברתי על עינוי אלמנה)</p>
<p>וכן פירש רשב"ם.</p>	<p>"אם ענה תענה אותו... והיו נשיכם אלמנות ובניכם יתומים" - ספורנו : "...ויהיה העונש מדה כנגד מדה - שמי שענה את אלמנה ויתום ברצונו יסבב על כרחו עינוי אשתו ובניו"</p>	<p>כ"א : כ"ב-כ"ג</p>	<p>מדה כנגד מדה"</p>
	<p>"...ושמעתי כי חנון אני" - רמב"ן : "חנון ומקבל תחינת כל אדם אע"פ שאינו הגון" חזקוני : אע"פ שאין כח הסברה שיהא עליך להחזיר לו המשכון שהרי הלית עליו מעותיך ובעל חוב קונה משכון, מ"מ אשמע לו כי חנון אני ונכמרו רחמי עליו על שיעק לפניך והיית אכזרי ולא חסת עליו.</p>	<p>כ"ב : כ"ו</p>	<p>רוחה של תפילה</p>
<p>הרחבה/ הערות</p>	<p>המקור</p>	<p>פרק ופסוק</p>	<p>המדה/הערך</p>

	<p>"וְאֵנְשֵׁי קוֹדֵשׁ תִּהְיוּן לִי וּבֶשֶׂר בְּשֵׁדָה טְרִיפָה וְכוּ" – רמב"ן: ...וְאֵין הָאֲסוּרִים כָּלל בְּמֵאֲכָלִים, רַק טְהוּרָה בְּנֶפֶשׁ, שֶׁתֵּאֱכַל דְּבָרִים נְקִיִּים שֶׁלֹּא יוֹלִידוּ עוֹבֵי וּגְסוּת בְּנֶפֶשׁ... כְּלוּמַר אֲנִי חִפֵּץ שֶׁתִּהְיוּ אֲנֵשֵׁי קוֹדֵשׁ בַּעֲבוּר שֶׁתִּהְיוּ רֵאוּיִים לִי לְדַבְּקָה בִּי שֶׁאֲנִי קוֹדֵשׁ, לִפְיֶכֶךְ לֹא תִּגְעְלוּ נַפְשׁוֹתֵיכֶם בְּאֲכִילַתְכֶם הַדְּבָרִים הַמִּתְנוּעְבִּים וְכוּ" – וְהִטְרַפָּה אֵין בָּהּ שִׁיקוּץ אֲבָל יֵשׁ בְּשִׁמְרָה מִמֶּנָּה קְדוּשָׁה.</p>	<p>כ"ב: ל'</p>	<p>קְדוּשַׁת הָאֲכִילָה (טַעַם אִיסוּר אֲכִלוּת אֲסוּרִים)</p>
	<p>"לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תַעֲבֹדֵם" – רמב"ן: "הַתּוֹרָה תִּזְהֵר עַל עִיז בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת, וְאֵעִי"פ שֶׁהִמְקֵרָאוֹת מִיּוֹתֵרִין בָּהּ, אֵין לְהַקְפִּיד בְּכַךְ, שֶׁמִּפְנֵי חוֹמֵר שֶׁבָּהּ שָׂכַל הַמּוֹדָה בָּהּ - כּוֹפֵר בְּכָל הַתּוֹרָה כּוֹלָה, תִּזְהֵר וְתַחֲזוֹר וְתִזְהֵר..."</p>	<p>כ"ג: כ"ד</p>	<p>מִרְתַּת אִיסוּר עִיז</p>

סדר כי-תשא

הרחבה/ הערות	המקור	פרק ופסוק	המדה/הערך
<p>עיין להלן פסוק ה'.</p>	<p>"וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים פְּרָקוּ נֹזְמֵי הַזֶּהָב וְכוּ" – חזקוני: "אֵהָרֹן לִשְׁם שָׁמַיִם נִתְכַּוֵּן. חֲשַׁב בְּלִבּוֹ אִם אוֹמֵר לָהֶם... אֵעֲסִיקֶם בְּדְבָרִים עַד שִׁיבָא מֹשֶׁה וְאֵעֲשֶׂה דְבַר שְׂאֵין בּוֹ מִמְשׁוֹת"</p>	<p>ל"ב: ב'</p>	<p>לימוד זכות (על אהרון)</p>
<p>עיין עוד רמב"ן על פסוק א'.</p>	<p>"וַיֹּאמְרוּ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל... – רמב"ן: גַּם זֶה הַכְּתוּב יוֹרָה אוֹתְךָ כִּי אֵין טִיפֵשׁ בְּעוֹלָם שִׁיחֻשׁוֹב כִּי הַזֶּהָב הַזֶּה אֲשֶׁר הִיָּה בְּאוֹזְנֵיהֶם</p>	<p>ל"ב: ד'</p>	<p>לימוד זכות (על עם ישראל)</p>

	הוא אשר הוציאם ממצרים וכו'.		
וכן בהמשך (פסוק ח') מבאר החזקוני שישראל העמידו לעצמם מנהיג במקום משה (ולא ע"ז) עיין לעיל פסוק ב'.	"וירא אהרון... ויקרא... חג לה' מחר" - חזקוני : "...כדי להעסיקם עד שיבא משה" עיין דבריו בהרחבה לעיל פסוק ב'.	ל"ב: ה'	לימוד זכות (על אהרון)
	"ועתה הניחה לי ויחר אפי וכו'... ויחל משה... וינחם ה' על הרעה" - רס"ג : ועתה - אם תחדל מלהתפלל עליהם ייחר אפי בהם ואכלם. ויחל משה... וינחם ה' - ענינו מחל וביטל מלהביא עליהם הרעה, כלומר מלהשמידם לגמרי וכו' (הערות ר"י קאפח על פירוש רס"ג).	ל"ב: יז-י"ד	כוחה של תפילה
הרחבה/ הערות	המקור	פרק ופסוק	המזדה/הערך
יש להוסיף דבר הספורנו: "כשראה שהיו שמחים בקלקול שעשו" וכו'	"ויהי כאשר קרב... וירא את העגל ומחולות ויחר אף משה... וישבר אותם תחת ההר" - ראב"ע הקצר : "...כי קינא לה' ובחרון אפו שברם.	ל"ב: י"ט	קנאה לה' (שבירת הלוחות)
	"וירא משה... כי פרעה אהרון לשמצה בקמיהם - ויעמוד משה... והרגו איש את אחיו... ויפל מן העם וכו" - רמב"ן : "...כיון שראה (משה) את העם שיהיה לשמצה ולקלסה באויביהם (שיתמעט, יהרג) וזה חילול ה' , עמד בשער המחנה וקרא בקול גדול מי לה' אלי והרג בפרהסיא כל עובדי העגל כדי שישמע הדבר בקמיהם, ויתקדש שם שמים בהם תחת החילול שעשו.	ל"ב: כ"ה- כ"ח	קידוש ה' (הריגת העובדים)
	"ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת" - רש"י : אם תשא חטאתם - הרי טוב, איני אומר לך מחני ואם אין - מחני... חזקוני : מספרך - ...מספר החיים שבני אדם נכתבים בו בר"ה.	ל"ב: ל"ב	מסירות נפש (של משה)
	"וימשה יקח את האוהל ונטה לו מחוץ למחנה וכו" - רש"י : "...אמר: מנודה לרב מנודה לתלמיד - כלומר, כשם שישראל מנודים (מרוחקים) עתה	ל"ג: ז'	דאגה לכבוד ה'

	מהקב"ה אחר עוון העגל, כך (בתקופה זו) יהיו מרוחקים גם ממושה.		
המדה/הערך	המקור	פרק ופסוק	הרחבה/ הערות
כיבוד מנהיג (העם מכבד את משה)	"והיה כצאת משה אל האוהל יקומו כל העם... והביטו אחרי משה עד בואו האהלה" - רש"י : ...עומדים מפניו ואין יושבים עד שנתכסה מהם והביטו אחרי משה לשבת, אשרי ילוד אשה שכך מובטח שהשכינה תכנס אחריו לפתח האוהל.	ל"ג: ח'	
י"ג מידות של רחמים	"ויעבור ה' על פניו ויקרא: ה', ה', א-ל, רחום וחנון וכו'" א. ה' – מידת רחמים כלפי החוטא לפני שחטא (רש"י) ב. ה' – מידת רחמים כלפי החוטא לאחר שחטא (רש"י) ג. א-ל – מדת רחמים נוספת (רש"י) ד. רחום - "מרחם על עניים ומצילים" (חזקוני) ה. חנון – מרחם אף על עשירים (חזקוני) ו. ארך אפיים - "מאריך אפו ואינו ממהר ליפרע שמא יעשה תשובה" (רש"י) ז. ורב חסד – לצריכים חסד, למי שאין זכויות כ"כ (רש"י) ח. ואמת – לשלם שכר טוב לעושי רצונו (רש"י) ט. נוצר חסד לאלפים - החסד שאדם עושה שומר אותו לאלפי דורות (רש"י) י. נושא עוון - סולח לעברות שבזדון (רש"י) יא. ופשע – סולח לעברות שבמרד (להכעיס) (רש"י) יב. וחטאה – ואף סולח לפשע חמור - "הכעסה נוספת על המרד" (ספורנו) יג. ונקח לא ינקח - "אינו מוותר על העוון לגמרי אולם נפרע ממנו (מהאדם) מעט מעט" (רש"י)	ל"ד: ו-ז'	
המדה/הערך	המקור	פרק ופסוק	הרחבה/ הערות
שיעור בחינוך (הסרת המסוה)	"ובבא משה לפני ה' לדבר אתו – יסיר את המסוה... ודיבר אל בני ישראל- ל" - חזקוני : כשהיה הדיבר (ה') נדבר עם משה	ל"ד: ל"ג- ל"ד	

	או כשהיה משה עצמו מדבר עם ישראל - לא היה נותן המסוה על פניו, משום - "והיו עיניך רואות את מוריך".		
--	--	--	--

מטרתן החינוכית של עשר המכות*

בעקבות פשטי המקרא, מרחיבים דבריהם פרשנים רבים בהבנת מטרתן של עשר המכות. במסגרת מצומצמת זו לא נרחיב בדעות השונות. נביא להלן רק את הנקודות העיקריות של "חלוץ" פרשנים אלה, הלא הוא האברבנאל ז"ל כפי שהוגשו בספר "הגות בפרשיות התורה".

כבר בפעם הראשונה אומרים משה ואהרון לפרעה: "כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שְׁלַח אֶת עַמִּי וַיַּעֲבֹדוּנִי" - כלומר, נזכרים כאן שלושת יסודות האמונה בה': מציאות ה' ("כה אמר ה'"), השגחה ("א-לקי ישראלי") ויכולתו בעולם ("שלח את עמי"). פרעה כופר מיד בכל זה ואומר: "מי ה' (מציאות ה') אשר אשמע בקולו(השגחה)... ואת ישראל לא אשלח (יכולת ה' בעולם)" (שמות ה': א-ב').

עשר המכות התחלקו במטרותיהן לשלושה יסודות אלה. הבסיס לחלוקה זו הוא הסימן של ר' יהודה: דצ"ך, עד"ש, באח"ב. כל קבוצה באה להפריך סוג אחד של כפירה, כפי שהדברים מוצגים בטבלה דלהלן:

המטרה המוצהרת בראש כל קבוצה	קבוצת המכות	הוכחה של הערך, היסוד
"בזאת תדע כי אני ה'" (ז': י"ז) - במכת הדם.	דצ"ך - דם, צפרדע, כינים.	מציאות ה'
"למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ" (ח': י"ח) - במכת ערוב.	עד"ש - ערוב, דבר, שחין	השגחה על ישראל
"בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ" (ט': י"ד) - במכת ברד.	באח"ב - ברד, ארבה, חושך	יכולת ה' בטבע

נמצאנו למדים שמטרת המכות לפי האברבנאל הייתה להביא את פרעה להאמין ב: א) מציאות ה' (השגחתו על ישראל ג) יכולת שליטתו בטבע.

מעניין שמכת בכורות יוצאת דופן במובן זה. במכת בכורות השתלבו שלוש המטרות יחד ולכן נאמר בה: "ועברתי (מציאות ה')... ופסחתי עליכם (השגחת ה')... והייתה צעקה גדולה... אשר כמוהו לא נהייתה וכמוהו לא תוסיף (יכולת ה' בטבע)" (י"ב: י"ב, י"ג, י"א: ו'). אולי זו הסיבה לכך שמכת בכורות מיוחדת גם בכך שההתראה עליה מופיעה כבר בהתחלת השליחות של משה: "ואמרת אל פרעה כה אמר ה' בני בכורי ישראל... שלח את בני ויעבדני ותמאן לשלחו הנה אנוכי הורג את בנך בכורך" (שמות ד': כ"ב-כ"ג).

*בגלל מרכזיות הנושא בספר שמות, מצאנו לנכון להביאו בפני עצמו ולהבליט את מסריו החינוכיים וערכי האמונה שבו. להרחבה והעמקה מומלץ לעיין בספר "הגות בפרשיות התורה" של הרב יהודה נחשוני ז"ל ובמקורותיו שם.